

TÜRK EDEBİYATI TARİHİNDE MÜHİM BİR MECMUA: AKBABA (1922-1977)

Necati TONGA*

ÖZET

Periyodikler, yayımlanmaya başladığı dönemden beri edebiyatımızın ve fikir hayatımızın gelişmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Eksiksiz bir edebiyat ve fikir tarihi yazabilmek için periyodikler üzerine çalışmaların yapılması gerekmektedir. Biz de bu düşünceyle bu makalemizde Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ve mizahının en uzun ömürlü mecmualarından biri olan Akbaba'yı ana hatlarıyla değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: Akbaba mecmuası, Yusuf Ziya Ortaç, edebiyat, mizah

AN OUTSTANDING MAGAZINE IN THE HISTORY OF TURKISH LITERATURE: AKBABA (1922-1977)

ABSTRACT

Periodicals have important roles in the development of our literary and intellectual world since they started to be published. In order to compose a complete history of literature and intellectuality, a study must be done on periodicals. Based on this idea, we tried to assess Akbaba, which was one of the most longlasting magazines of Turkish literature and humour, generally.

Keywords: Akbaba magazine, Yusuf Ziya Ortaç, literature, humor.

Giriş

“Dergiler edebiyatın yeraltı haritalarıdır.”

C. Süreya

Periyodikler; ülkemizde yayımlanmaya başladığı yıllardan itibaren, fikir ve sanat dünyamızın gelişmesinde büyük rol oynamışlardır. Fikir ve sanat eserlerinin kendilerinden sonra dergiler ve gazeteler üzerine yapılacak çalışmalar, edebiyat ve fikir hayatımızın aydınlatılmasında, eksiksiz bir Türk fikir ve edebiyat tarihi yazmak hususunda önemli görevler üstlenecektir.

Bu çalışmada 1922-1977 yılları arasında bazen haftada bir bazen de iki kez olmak üzere elli yıldan fazla bir süre yayımlanan, mizahî yönünün yanı sıra edebiyat tarihi açısından da son derece önemli

* Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Kırıkkale necatitonga@mynet.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

dergilerden biri olan *Akbaba*, ana hatlarıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Akbaba Mecmuası (1922-1977)

Ah idüp derd-i maişetle Ziya vü Seyfi

Koşuyorlardı bu yaz günleri kısmet
peşine

Geldi bir karga şu tarih ile gak gak
diyerek:

Dediler 'Aydede'nin 'Akbaba' konmuş
leşine

Halil Nihat BOZTEPE

Kurtuluş Savaşı yıllarında
Türk basın hayatında iki mizah
mecmuası yayımlanmıştır:

Gülyüz ve *Aydede*. Ankara
hükümetini ve Kurtuluş Savaşını
destekleyen *Gülyüz*'ü Sedat Simavi; İstanbul hükümetini
destekleyen *Aydede*'yi ise Refik Halit Karay yayımlamıştır. Bu iki
mecmua, kısa süre çıkmış olsalar da Cumhuriyet dönemi Türk mizahı
bakımından iki önemli halkayı işaret etmektedir.¹

Cem ve *Kalem* gibi bir önceki dönemin iki mizah mecmuasından geleneği devralan *Gülyüz* ve *Aydede* mecmuaları, zengin kadrolarıyla edebiyatımızın bu alanındaki boşluğu doldurmuşlardır. Pek çok yazar ve çizere sayfalarını açarak onların yetişmelerini sağlayan bu iki mecmua, kendilerinden sonra yayımlanacak olan mecmualara da zemin hazırlamıştır. "Nitekim Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra kapanan *Aydede* mecmuasının yerine, *Aydede*'nin hemen hemen aynı kadrosu, aynı biçim ve yapısı ile yeni bir mecmua yayımlanmaya başlar: *Akbaba*" (Öngören 1983:83)

Akbaba mecmuası, 7 Birincikânun 1338 (7 Aralık 1922) tarihinde Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından yayımlanmaya başlar. "Orhan Seyfi, dergiyi daha sonra Yusuf Ziya'ya devretmiş ve Yusuf Ziya da ölünceye kadar tek başına çıkarmıştır." (Kocahasanoglu 1976:103)²

¹ Bu iki mecmua ve Cumhuriyet döneminde mizah ve hiciv edebiyatının gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz: Balcıoğlu, Semih-Öngören, 1973; Öngören, 1983 (Ayrıca Yusuf Ziya'nın *Aydede* mecmuası ve Refik Halit Karay ile ilgili hâtraları için bkz: Ortaç 1966:82-87)

² O. S. Kocahasanoglu'nun Yusuf Ziya'nın *Akbaba*'yı tek başına çıkarmaya devam ettiği yönündeki tespitine katılmıyoruz. Edebiyatımızın bu iki velûd ismi,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/2 Spring 2008

Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş* adlı hâtîrâtında *Akbaba*'nın çıkışı ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

“Önce bir arkadaş lazımdı bana, bir iş ve kafa arkadaşı... Kim olabilir diye düşünmedim bile. Gece gündüz beraber olduğum tek adam Orhan Seyfi idi.

(...)

Orhan Seyfi bir mizah gazetesi çıkarmağa hiç hevesli görünmedi. Bir kere yüz lirayı nereden bulacaktık?... Sonra, gazete imtiyazını, İstanbul'un sokaklara taşıdığı o başsız günlerde kimden alacaktık? Hele bir üçüncü mesele vardı ki hepsinden önemliydi: Bakalım, satılır mıydı, okunur muydu çıkaracağımız gazete?

Ama Emin Âli Çavlı bizim cesaretimizi kamçıladı, bize hız verdi o bütün ömrünce kötümserliği tatmamış yaman gücüyle...

Önce bedavasından başlayalım işe dedim: İmtiyazı alalım bir kere...

İsimler düşündük birçok: *Çelebi, Tırpan, Horoz...* Sonunda *Akbaba* en uygun geldi ikimize de.

Bir dilekçe yazdık, pulladık, imzaladık, doğru Şemsi Efendi'ye gittim.

Bizim Yokuş'un en ünlü adamıydı o: Sansür Şemsi Efendi. Taa Abdülhamit devrinden kalma.(...) İşte bu Şemsi Efendi'nin bize yol göstermesini isteyecektim. Önce nasihat etti:

-Vazgeç evlâdım, bu zamanda iş açma başına, diye...

Sonra korkutmaya çalıştı:

-Dinle beni, aksi bir şey yazarsın, vallahi kim vurduya gider insan, diye...

Baktı ki olmuyor, sesi biraz daha borulaşarak:

ilerleyen yıllarda da *Akbaba*'yı birlikte çıkarmaya devam etmişlerdir. Bu iki isim, *Akbaba* mecmuasına ek olarak 1940'lı yıllarda haftalık Türkçü fikir ve sanat mecmuası olan *Çınaraltı*'yı da ortaklaşa neşretmişlerdir. Bununla birlikte *Akbaba* Yusuf Ziya ile *Çınaraltı* mecmuası ise Orhan Seyfi Orhon ile özdeşleşmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

-Pekiiiy, Vali beye arz et istidanı... Altına
“Muhibince” derlerse, gelir imtiyazını alırsın.

(...)

Kadromuzu hemen kurduk: Münif Fehim, Ramiz, Hakkı karikatürleri yapacaklar. Orhan Seyfi, Halil Nihat, Osman Cemal, Selâmi İzzet, Abdülbâkî Fevzi, ben yazılarını yazacaktık. Şimdiki *Akbaba*'dan biraz daha büyük, dört sayfa idi eski *Akbaba*. Tek renk, fiatı 100 para. Ama haftada iki kere çıkacaktı: Pazartesi, Perşembe. Başlığını Hakkı çizmişti.(...)Tashiheri yaptık, sayfaları düzenledik, makineye yolladık akşama doğru... Ulvi bey kumandayı verdi: Beş bin basılacak” (Ortaç 1966:91-95)

Akbaba'nın çıkış hikâyesi, Yusuf Ziya'nın anlatımıyla böyledir. Yusuf Ziya'nın mecmuanın ilk sayısında yayımlanan makalesindeki “İnsanların çok yaşlısına, saç sakalı ağarmış olanına akbaba derler. Kuşların en çok yaşayanı da Akbaba'dır. İnşallah bizim *Akbaba*'mız da gazetelerin en uzun ömürlüsü olur.” (Ortaç 1338:1) şeklindeki temennisi kabul olmuş ve *Akbaba* edebiyatımızın en uzun ömürlü mecmuası olmasa da yayın hayatını uzun süre devam ettiren önemli mecmualardan biri olmuştur.

Başlangıçta Refik Halit'in *Aydede*'sinin büsbütün devamı ve kopyası olarak neşredilen *Akbaba*³, Pazartesi ve Perşembe günleri

³ Yayımlanmaya başladığı dönem içerisinde *Akbaba* incelendiğinde, Refik Halit'in *Aydede* mecmuası ile pek çok bakımdan benzerlik gösterdiği fark edilir. Bu dönemde neşredilen *Akbaba*'nın şekil özellikleri ile *Aydede*'nin şekil özellikleri aynıdır. *Akbaba* mecmuası da *Aydede* gibi, haftanın iki günü (Pazartesi ve Per-

olmak üzere haftada iki gün çıkar. Dört sayfa düzenlenen mecmua, gazete boyutunda ve siyah beyazdır. 1933 yılına kadar mecmuanın numaralandırılışında bir değişiklik olmazken, 19 Nisan 1933 tarihinden başlayarak mecmua tekrar numaralandırılmaya başlanır. Bu dönemde de haftada iki kez, fakat Çarşamba ve Cumartesi günleri yayımlanan *Akbaba*, 1934 yılının başından itibaren tekrar numaralandırılır. Bu dönemde mecmuanın boyutları küçülür ve sayfa sayısı artar.

24 Şubat 1944 tarihine kadar 517.sayısına ulaşan *Akbaba*, bu zaman zarfında yalnız Perşembe günleri yayımlanır. *Akbaba*, 1967 yılına kadar Yusuf Ziya Ortaç tarafından çıkarılmıştır. 1967’de Yusuf Ziya’nın vefâtı üzerine *Akbaba*’yı oğlu Engin Ortaç, 28 Aralık 1977 tarihine kadar çıkarmaya devam etmiştir.

Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Reşat Nuri Güntekin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Peyami Safa, Ercüment Ekrem Talu, Mahmut Yesari, Osman Cemal Kaygılı, Halil Nihat Boztepe, Fazıl Ahmet Aykaç, Nahit Sırrı Örik, Edip Ayel, Fahri Celâleddin Göktulga, Nazım Hikmet Ran, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Vâlâ Nurettin, Selâmi İzzet Sedes, Aziz Nesin⁴, Muzaffer İzgü... gibi devrin en önemli şâir ve yazarları *Akbaba*’da kalem oynatmışlardır.⁵

Yukarıdaki isimlerden de anlaşılacağı üzere *Akbaba* mecmuasının çok zengin bir yazar kadrosu vardır. Cihan Demirci mizah dergilerimizi ana hatlarıyla değerlendirdiği yazısında *Akbaba*’yı yazar ağırlıklı bir dergi olarak nitelendirir ve şöyle değerlendirir:

“En uzun ömürlü mizah mecmuası olan *Akbaba*’yı incelediğimiz zaman yazının çizgiye karşı dikkat çekici bir ağırlığı ile karşılaşırız. Aslında bu durum *Akbaba*’nın yayımlandığı döneme özgü genel bir durumdur.”
(Demirci 2005:78)

Cemal Nadir Güler, Ramiz Gökçe, Hulki Onaran, Orhan Önal, Zahir Güvemli, Sedat Nuri İleri, Münif Fehim Özarman, Necmi Rıza

şembe) olmak üzere dört sayfa üzerinden neşredilmiştir ve Sabah Matbaasında basılmıştır. Fakat Refik Halit gibi usta bir ismin elinde ve *Aydede* sayfalarında yetişen Yusuf Ziya’nın *Akbaba*’sı, zamanla kendi kimliğini bulmuştur. Yusuf Ziya da çıkardığı mecmua ile yıllar geçtikçe mizah vadisinde üstâdından daha popüler bir konuma gelmiştir diyebiliriz.

⁴ Levent Cantek, *Markopaşa Biz Mizah ve Muhalefet Efsanesi* adlı çalışmasında Aziz Nesin’in ellili yıllarda maddî imkânsızlıklar nedeniyle hep karşı çıktığı *Akbaba*’da çalışmak zorunda kaldığını belirtmektedir (Cantek 2001:183). Bununla birlikte Aziz Nesin’in *Akbaba*’da 1950 öncesinde de iki hikâyesinin yayımlandığını görürüz. (Bkz: Nesin, Haziran 1944:10-13; Nesin, Ağustos 1944:6-7)

⁵ *Akbaba* mecmuasının yazar-şâir kadrosunun, isim/müstear isim listesi ve mecmuanın 1928-1945 yılları arasında çıkan yazılarının dökümü şeklinde hazırlanan bir bitirme tezi için bkz: Yılmaz 1999:IV-X.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/2 Spring 2008

Ayça, Eflatun Nuri Erkoç, Erdoğan Bozok, Şevki Çankaya, Orhan Ural, Mustafa Uykusuz(*Mim Uykusuz*), Halit Şekerci, Turhan Selçuk, Semih Balcıoğlu... *Akbaba*'da karikatürlerini yayımlayan belli başlı isimlerdir.

Mecmuanın *Genç Fırçalar* adlı bölümü, pek çok karikatüristin matbuat âlemine girmesine vesile olmuştur. Denilebilir ki ilerleyen yıllarda Cumhuriyet dönemi mizah ve karikatüründe kalem oynatacak ve her biri alanında usta olacak isimlerin hemen hemen tamamı, ya ilk eserlerini *Akbaba*'da neşretmiştir ya da belli bir süre *Akbaba*'da çalışmıştır.⁶

Akbaba'nın bu kadar uzun süre yayın hayatımızda kalmasında hiç şüphe yok ki, Yusuf Ziya'nın şahsî gayretleri etkili olmuştur. Edebiyat âlemine bir şâir olarak giren Yusuf Ziya Ortaç, asıl şahsiyetini mizah sahasında bulmuştur. O, *Akbaba*'nın hem patronu, hem baş yazarı, hem yazı müdürü, hem de en önemli mizah kaynağı olmuştur. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra Yusuf Ziya'nın bir özlemi daha vardır. Turhan Selçuk "Akbaba ve Yusuf Ziya" adlı yazısında onun bu özlemini şu şekilde aktarmıştır:

"Bir gün yan yana Babiâli yokuşundan çıkıyorduk. İran Konsolosluğu'nun önünde soluklanmak için durdu.

'Aaah Turhan' dedi. 'Bir de çizgi yeteneğim olsaydı, şu Babiâli'nin altını üstüne getirirdim.'

Yanıtlamamı istemiş gibi yüzüme bakıyordu. Ben düşünüyordum. Yusuf Ziya, bulduğu konuları Cemal Nadir'e bile çizdirebiliyordu ya!... Hem de Akbaba kapaklarında. Ama Babiâli altüst olmuyordu. Onu konuşturan çizgi çizme özlemiydi, kim çizerse çizsin Ortaç'ın konularını kâğıda yeterince yansıtamadığı kanısı Yusuf Ziya'da hep sürmüştür."(Selçuk 1984:17)

Akbaba mecmuasının en çok eleştirilen yönlerinden biri, karikatüristlerinin ilhamlarındaki kısırlıktır.⁷ Mecmuanın karikatürist kadrosunda görülen bu eksiklik, Yusuf Ziya'nın ince mizahî zekâsı ile

⁶ Semih Balcıoğlu tarafından Cumhuriyet'in 50.yılında hazırlanan *50 Yılın Mizah ve Karikatürü* adlı çalışmanın karikatürle ilgili bölümünde değerlendirilen isimlerin tamamına yakınının belli bir süre *Akbaba*'da çalıştığı ya da ilk çizimlerini bu dergide yayımladığı görülür ki bu durum Akbaba'nın ocak mahiyetinde bir mecmua olduğunu gösterir.(Balcıoğlu 1973:5-356).

⁷ Levent Cantek, *Akbaba*'nın iktidar destekçisi bir mizah mecmuası olduğunu ve – Yusuf Ziya'nın 27 Haziran 1946'da *Akbaba*'da yayımlanan bir yazısından hareketle- mecmuanın karikatüristlerinin konu bulamayan ya da istediğini çizemeyen, bağımlı, memur çizerler olduklarını belirtmiştir (Cantek 2001:50).

ortadan kalkmış, Yusuf Ziya da ruhundaki karikatür çizme arzusunu bu sayede nispeten gidermiştir diyebiliriz.

Akbaba mecmuasında yetişen ve daha sonra uluslararası bir ün kazanacak olan karikatüristimiz Semih Balcıoğlu, *Önce Çizdim, Sonra Yazdım* adlı hâtıra kitabında *Akbaba* ile ilgili şu tespitleri yapmıştır:

“*Akbaba*, mizah dergiciliğimizde çok önemli yeri olan bir dergidir. Benden önceki ve benim kuşağımdaki bütün çizerlerin çalıştığı, hem de uzun ömürlü bir dergi. Başka mizah dergileri de vardı, ancak ömürleri kısacık oldu.

En önemli müşterisi doktor muayenehaneleri ve bilhassa berberlerdi. *Akbaba* mecmuasının bulunmadığı bir berber hatırlamıyorum. Bana, ‘*Akbaba*’da karikatürünü gördüm’ dediklerinde ‘Saatler olsun!’ derdim.

Buna bir de mizah meraklılarını ve politikacıları da eklerseniz ayakta durmaması için neden yoktu. Ayakta durması Ziya Bey’in kişiliğinden kaynaklanıyordu. Bu dergiyi yarım asır gibi çok uzun bir süre yayımlamak her babayığidin harcı olmasa gerek. Devletle ve hükümetlerle arası hep iyiydi. İyi olması için de büyük çaba harcardı. Eleştirisi ağır olan yazı ve karikatürlere dergisinde yer vermedi.

Tek partiden çok partiye geçtikten sonra Türkiye’de olup bitenleri hep görmezlikten geldi. Hâlbuki siyasî bir mizah dergisi için bu olayların bir tanesi bile çok önemliydi. Ayrıca bu, mizahın göreviydi de. *Akbaba* yumruk vurmak yerine pansuman yapmayı seçti.” (Balcıoğlu 2001:75)

Semih Balcıoğlu’nun yukarıda belirttiği gibi *Akbaba*, dönemin diğer mecmuaları ile karşılaştırıldığında daha ılımlı bir yayın politikası izlemiştir. Bununla birlikte *Akbaba*’nın da belirli aralıklarla kapatıldığını görürüz.⁸

Akbaba, bir siyasî mizah mecmuası olmasının yanı sıra bir edebiyat mecmuasıdır da. *Akbaba*’da şiir, fıkra, hikâye, tiyatro, tefrika roman, edebî tenkit... vb. edebî türlerin hemen hepsinden örnekler ve

⁸ *Akbaba*, 17 Temmuz 1941’de, 13 İkinciteşrin[Kasım] 1941’de, 7 Mayıs 1942’de, 3 Birincikânun[Aralık] 1942’de neşredilen sayılarından sonra 2; 20 Temmuz 1944’te yayımlanan sayısından sonra 3 sayı (toplam 47 gün) kapatılmıştır (Gürkan 1998:52, 55-56).

dönemin edebiyat âlemine ilişkin renkli anekdotlar vardır. *Akbaba*, dikkatli bir şekilde incelendiğinde bir devrin siyasî, sosyal ve edebî panoraması ile karşılaşılır.

Akbaba'nın başyazarlığını, Yusuf Ziya yapmıştır. Mecmuanın bir diğer nesir ustası Orhan Seyfi'dir. "Bu iki arkadaşın 'Fiske'leri, 'Çimdik'leri, yıllarca erbâb-ı mizah tarafından kabul görmüş, takdir edilmiştir." (Önal 1986:16)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında mecmuanın sayfalarında; 1923 genel seçimleri, Ankara'nın başkent oluşu, T.B.M.M.'de kabul edilen Chester projesi, Kastamonu milletvekili Abdülkadir Kemalî Bey'in bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması amacıyla ceza yasasının belirli bir maddesine ek yapılmasına ilişkin yönergesi (Masuniyeti-Şahsiye)... gibi çeşitli konular eleştirel bir tutumla ele alınmış; dönemin meşhur gazetelerinin baş yazarları başta olmak üzere çeşitli şairler, yazarlar ve siyasetçiler de *Akbaba*'nın eleştiri oklarından nasiplerini almışlardır.⁹

Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi* adlı çalışmasında *Akbaba*'nın mizah ve hiciv anlayışını şu cümleyle özetlemiştir:

“İdeoloji kavgalarında siyasî çarpışmalarda mizahın en

kuvvetli silâhı olan hiciv, *Akbaba*'da, sanatın icaplarından olan nezaheti hiçbir zaman kaybetmemiştir.” (Koçu 1958:502-504)

Akbaba'da Türk hiciv ve mizahının çok zarif ve güzel örnekleri ile karşılaşırız. Aşağıya alacağımız Orhan Seyfi'nin “Su Kasidesi” başlıklı şiiri buna güzel bir örnektir:

⁹ Cumhuriyet'in ilk yıllarında *Akbaba*'da dikkat çeken konular hakkında daha fazla bilgi için bkz: Çavdar 1995:466-474.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Su Kasidesi

Saçma ey Terkos gölünden tozlanan yollara su
Kim bu denlü tozlanan yollara kılmaz çâre su

Âb-ı lûtfun çeşme-i vaslında ancak katredir
Çıkmıyor bir türlü zîrâ istenen mikdâra su

Kimseler bilmez hakîkî menba'ın mâhiyetin
Gerçi bir çok ism alıp gelmektedir bâzâra su

Rahmet-i ilhama dâim muntazır Yahya Kemâl
Bağ-bân-ı tab'ı vermez yılda bir eş'âra su

Gâlibâ beynelmilel bir hayra vakfetsin diye
Lutf-ı tâli' bahş kılmıştır Celâl Muhtar'a su

Tamtakır bak cümle sarnıçlar, susuz kalmış Ada
Vermemek caiz midir hiç böyle bir gül-zâre su

Kıldı İsâ akıbet âb-ı hayat-ı lütfunu
Etse lâyıktır teşekkür Lûtf-i Kırdar'a su

Halkı sîrâb eyleyen ihsân-ı bî-pâyândır
Katre yokken çeşmelerden fışkırır hem-vârâ su

Anladık eksik kalan nakdîne-i himmet imiş
Bağlıdır ancak sanırdık dirhem ü dinâra su

Suya dâir nutkunun âb-ı revandan farkı yok
Âşık olmuş gûyiyâ ol zât-ı hoş-güftârâ su

Bir benim yalnız susuz kalmış bu bezm-i nûşda
Yârdan su istesem mutlak sunar ağyâra su

İçmemiştir, neylesin şampanya ya şerbet değil
Sâki-i bahtın elinden Seyfi-i bî-çâre su.” (Orhon
1939:3)

Mecmuanın sayfaları arasında dönemin şâir ve yazarları ile ilgili pek çok anekdotla ve fıkralarla da karşılaşırız:

“İki genç şair arasında:

-Haberin var mı? Sadri Ertem'in bir hikâyesi
Alamanca'ya tercüme edilmiş.

-Bana ne?

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

-Bana ne mi? Yahu oğlan beynelmilel oldu demek...

-Daha beter olsun!" (İmzasız 1930:4)

"Geçen gün Persefon şairi Salih Zeki Bey:

-Eskiden öyle horlardım ki, kendi horlamamdan kendim uyanırdım, dedi.

-Şimdi?

-Şimdi horultumu duymamak için öbür odada yatıyorum."(İmzasız 1931:3)

Akbaba; özellikle 1930'lu yılların sonu ile 1940'lı yıllarda eleştiri oklarını, sol basına ve "Bobstil" adını verdikleri yeni şiir hareketi üzerine yöneltmiştir. Mecmuada, *Tan* gazetesi ve bu gazetenin sahipleri olan Sertel'ler üzerine de pek çok yazı neşredilmiştir.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde Garip Hareketi adı verilen Orhan Veli ve arkadaşları tarafından ortaya konulan yeni şiir anlayışına karşı ilk tenkitler, *Akbaba* mecmuası çevresinde oluşan edebî muhit tarafından ortaya konulmuştur. Çoğunlukla alaya alma ve ciddiye almama noktasında yapılan bu tenkitler, 1941 yılının ikinci yarısından itibaren *Çınaraltı* mecmuası ile birlikte yürütülmüştür. (Tonga 2005:125-129)

Garipçilere "*Bobstil*" yakıştırması da Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından ortaya konulmuştur."Dönemin hemen hemen bütün mizah dergilerinde ele alınan bobstil tiplemesi, havai, hercai, baba parası yiyen, çapkınlık peşinde koşan, memleket meselelerinden bihaber ve dejenere gençliği tanımlamaktadır. *Akbaba* çevresi gibi 1940 kuşağı olarak adlandırılan sol eğilimli şairler de Garipçilere yönelik eleştiriler getireceklerdir." (Cantek 2001:131)

Akbaba'da Bobstil olarak nitelendirilen şairlere, onların şiirlerine ve bu şiir hareketini destekleyen Nurullah Ataç'a karşı pek çok edebî tenkit yazılmıştır. Bu yazıların pek çoğunu da Orhan Seyfi Orhon (Fiske) kaleme almıştır.¹⁰

Orhan Seyfi Orhon, daha Garip hareketinin *Varlık* mecmuasında görülmeye başladığı dönemde, *Edebiyat Tenkidi* alt başlığı altında neşredilen "Varlık Mecmuası Üzerine" isimli yazısında edebi-

¹⁰ *Akbaba*'nın Garip şairlerine ve onların şiir anlayışına karşı aldığı tavrı göstermesi bakımından belli başlı şu yazılara bakılabilir: O.S.O., "Yeni Şiirler", 1938:6-7; O.S.O., "*Edebiyat Tenkidi*: Son Şiirler", 1938: 6; Fiske, "Rövü", 1939:4; Fiske, "Edebiyat Tenkitleri", 1940:4; Çimdik, "Haftanın Edebiyatı", 1940:6; Fiske, "Bir Şiir Kitabı Vazgeçemediğim", 1945:2; Ortaç, Yusuf Ziya, "Edebiyat Vurguncuları", 1945:3-4.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/2 Spring 2008

yatımızın o zamana kadar alışık olmadığı bu yeni şiir örneklerini eleştirir:

“Artık şiir yazabiliriz. Yalnız dikkat edin, içinde vezin, kafiye, akıl, his, hayal falan olmasın.
Montör Sabri ile
Daima geceleyin
Ve daima sokakta
Ve daima sarhoş konuşuruz
O her seferinde
(Eve geç kaldım) diyor
Ve her seferinde
Kolunda iki okka ekmek
Bitti. İmzayı atalım. Oktay Rıfat.¹¹ Nasıl yeni tarzda şiir yazmak kolay değil miymiş? Ah keşke ağaçlar kalem, denizler mürekkep ve bir iki hafta boş zamanımız olsa da birkaç yüz cilt şiir yazıp ortaya çıkıversek.”
(Orhon 1938: 6-7)

Orhan Seyfi'nin *Akbaba*'da Bobstil şairlere dair yazdığı tenkit yazılarından en dikkat çekicisi, “Yegâne Münekkidimiz Nurullah Ataç'tan Bir Rica” başlıklı olanıdır. Orhan Seyfi, Orhan Veli'nin 17.06.1939 tarihli bir mektupla *Akbaba*'da basılmak üzere “Yaz Senfonisi”¹² adlı bir şiir gönderdiğini belirtmiş, Orhan Veli'nin kısa mektubunu da (gönderilen mektubun ve şiirin Orhan Veli'ye ait olup olmadığı noktasındaki şüphelerini belirterek) aynen yayımlamıştır.

Garip şiir hareketinin o dönemde yankı bulmasında ve dikkat çekmesinde *Akbaba*'da yayımlanan mizah dozu yüksek tenkit yazılarının etkisi büyük olmuştur. Melih Cevdet Anday'ın *Akan Zaman*, *Duran Zaman-1* adlı hâtıra kitabında yer alan şu ifadeleri *Akbaba*'nın dönemin edebiyat ortamındaki etkinliğini göstermektedir:

“O şiirlerin başta hızla alay konusu olması, sanırım, adlarımızın çarçabuk duyulmasında başlıca etkendi. Benim,
Bir misafirliğe gitsem
Bana bir temiz yatak hazırlasalar
Her şeyi adımı bile unutup
Uyusam!
Şiirimi *Akbaba* gülmece dergisi,

¹¹ Orhan Seyfi, yazısında bu şiirin Oktay Rıfat'a ait olduğunu belirtmiştir. Fakat bu şiir, Mehmet Ali Sel müstearı ile 15 İkincikânun[Ocak] 1938'de Varlık'ta yayımlanmış olup Orhan Veli'nindir. (Sel 1938:584)

¹² Orhan Seyfi Orhon'un bu mektubu ve Orhan Veli imzalı bu şiir hakkında bir değerlendirme yazısı için bkz: Tonga 2007: 88-90.

Bir misafirliğe gitsem
Bana bir temiz dayak atsalar
Biçiminde değiştirerek yayımladı. Ama en büyük
gürültüyü koparan Orhan Veli'nin, 'Kitabe-i Seng-i
Mezar' adlı şiiridir." (Anday 1984:34)

Melih Cevdet'in yukarıdaki ifadeleri, Akbaba'nın ve Akbaba'da yayımlanan tenkit yazılarının dönemin şiir atmosferindeki etkisini göstermektedir. Yayımlandığı dönemde ses getiren bir mecmua olan Akbaba, toplumun hemen her kesiminden geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşmuştur. Bütün yayın dönemlerinde Akbaba'nın baskı sayısının, diğer mizah mecmuaları ile kıyaslandığında çok daha fazla olduğu görülür.

SONUÇ

1922–1977 yılları arasında neşredilen Akbaba, elli beş yıllık ömrü ile Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en uzun ömürlü mizah mecmualarındandır. Dönemin diğer mizah dergileri olan Sedat Simavi'nin *Karikatür*'ü, Cemal Erksan'ın *Şaka*'sı, Cemal Nadir Güler'in *Amcabey*'i içerisinde Akbaba'nın -biraz da geçmişinden kaynaklanan- bir ağırlığı vardır.

Akbaba'nın oldukça zengin bir içeriği vardır. Mecmuanın içerisindeki edebî eserler de göstermektedir ki, Akbaba, bir siyasî-mizah mecmuası olmasının yanı sıra önemli bir edebiyat mecmuasıdır. Mecmuada şiir, hikâye, edebî tenkit, anekdot, tefrika roman türünden pek çok eser yayımlanmıştır.

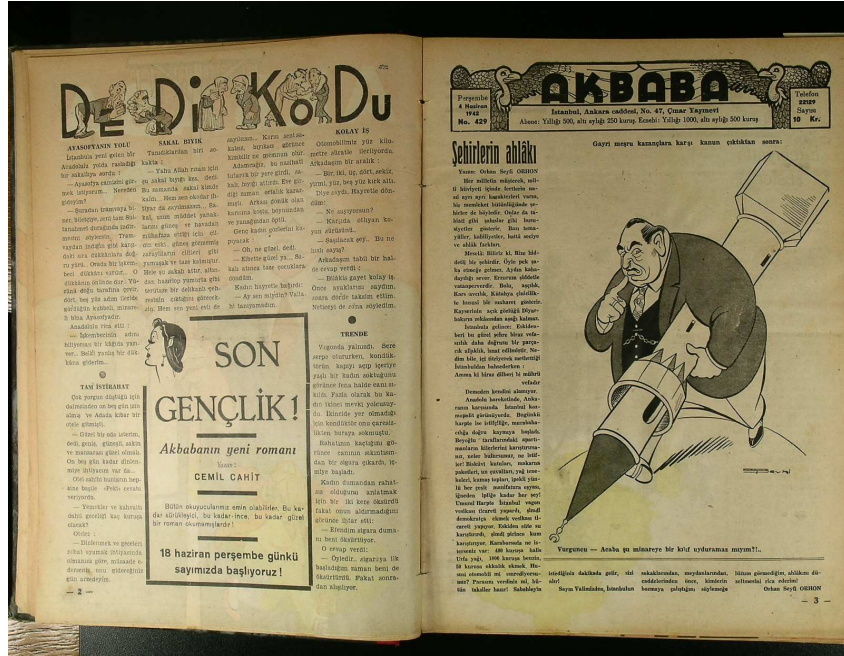
Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon başta olmak üzere Reşat Nuri Güntekin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Peyami Safa, Ercüment Ekrem Talu, Mahmut Yesari, Osman Cemal Kaygılı, Halil Nihat Boztepe, Fazıl Ahmet Aykaç, Nahit Sırrı Örik, Edip Ayel, Fahri Celâleddin Göktulga, Nazım Hikmet Ran... gibi dönemin en tanınmış edebî simâları Cumhuriyet'in ilk önemli mizah mecmuası olan Akbaba'da kalem oynatmışlardır.

Sonraları Akbaba Yayınları ile bir dizi edebî eseri de neşretmiş olan Yusuf Ziya Ortaç'ın Akbaba adlı mecmuası; yayımlandığı dönemde pek çok edebiyatçının, mizah ustasının ve karikatüristin sanat hayatına katılması yolunda önemli bir ocak görevi üstlenmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/2 Spring 2008

KAYNAKÇA

- ANDAY, Melih Cevdet, *Akan Zaman, Duran Zaman-1*, Adam Yay., İstanbul 1984.
- BALCIOĞLU, Semih-ÖNGÖREN, Ferit, *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1973.
- BALCIOĞLU, Semih, *Önce Çizdim Sonra Yazdım*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.
- CANTEK, Levent, *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İletişim Yay., İstanbul 2001.
- ÇAVDAR, Tevfik, "Bir Gülmece Dergisinin Penceresinden 1923-1924 Yılları", *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Yay., Ankara 1995.
- ÇİMDİK (Yusuf Ziya Ortaç), "Haftanın Edebiyatı", *Akbaba*, 11 Nisan 1940, s. 6.
- DEMİRCİ, Cihan, "Mizah Dergilerimizdeki Yazının Serüveni", *İmge Öyküler*, S. 5, Ekim-Kasım 2005, s. 78
- FİSKE (Orhan Seyfi Orhan), "Rövu", *Akbaba*, 18 Mayıs 1939, s. 4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

- FİSKE (Orhan Seyfi Orhon), “Edebiyat Tenkitleri”, *Akbaba*, 8 Şubat 1940, s. 4
- FİSKE (Orhan Seyfi Orhon), “Bir Şiir Kitabı Vazgeçemediğim”, *Akbaba*, 22 Mart 1945, s. 2
- GÜRKAN, Nilgün, *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yay., İstanbul 1998.
- İMZASIZ, “Şöhret”, *Akbaba*, 24 Temmuz 1930, s.4
- İMZASIZ, “Şimdi”, *Akbaba*, 5 Kânun-ı Sâni[Ocak] 1931, s.3
- KANIK, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yay., İstanbul, 1996.
- KOCAHASANOĞLU, O.S., *Millî Edebiyat Hareketi ve Beş Hececiler*, Toker Yay., İstanbul 1976.
- KOÇU, Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1958.
- NESİN, Aziz, “Erkek Sabahat”, *Akbaba*, 22 Haziran 1944, s. 10-13.
- NESİN, Aziz, “Bir Memurun Masası”, *Akbaba*, 22 Ağustos 1944, s. 6-7.
- O.S.O. (Orhan Seyfi Orhon), “Yeni Şiirler”, *Akbaba*, 13 Birinciteşrin [Ekim] 1938, s. 6-7
- O.S.O. (Orhan Seyfi Orhon), “Edebiyat Tenkidi: Son Şiirler”, *Akbaba*, 1 Birincikânun [Aralık] 1938, s. 6.
- ORHON, Orhan Seyfi, “Edebiyat Tenkidi: Varlık Mecmuası Üzerine”, *Akbaba*, 17 Şubat 1938, s. 6-7.
- ORHON, Orhan Seyfi, “Su Kasidesi”, *Akbaba*, 24 Ağustos 1939, s. 3.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, “Akbaba”, *Akbaba*, S. 1, 7 Birincikânun [Aralık] 1338, s. 1
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, “Edebiyat Vurguncuları”, *Akbaba*, 12 Nisan 1945, s. 3-4.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, *Bizim Yokuş*, Akbaba Yay., İstanbul 1966.
- ÖNAL, Mehmet, *Yusuf Ziya Ortaç*, Kültür ve Turizm Bak Yay., Ankara 1986.
- ÖNGÖREN, Ferit, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1983.
- SAZYEK, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1996.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

-
- SEL, Mehmet Ali, "Montör Sabri", *Varlık*, S. 109, 15 İkincikânun [Ocak] 1938, s. 584.
- SELÇUK, Turhan, "Akbaba ve Yusuf Ziya", *SANAT OLAYI*, S. 20, Ocak 1984.
- TONGA, Necati, "Çınaraltı Mecmuası Üzerine Bir İnceleme", *Türk Yurdu (Türkiye'de Fikir Dergiciliği Özel Sayısı)*, XXV, S. 213, Mayıs 2005, s. 125-129.
- TONGA, Necati, "Orhan Veli İmzasıyla Yayımlanmış Bir Şiir Üzerine", *Türk Edebiyatı (Edebiyat Dergiciliği Dosyası)*, S. 400, Şubat 2007, s. 88-90.
- YILMAZ, Ayşe, *Akbaba Dergisi 1928-1945*, Gazi Üniv. Eğitim Fak. Türkçe Öğretmenliği Eğitimi Bölümü Yayımlanmamış Bitirme Tezi, Ankara 1999.